Panait Istrati
In lumea Mediteranei
Apus de Soare
II
CINE E AUTORUL LUI „HAMLET”?

Doamne, cât de nesuferită este viaţa fără o prietenie, fie ea oricât de prăpădită! Când soarta ne copleşeşte cu atâtea sentimente prieteneşti, noi alergăm, ca nişte nesimţiţi, după lucruri de nimic şi suntem totdeodată gata să rănim inima sensibilă, care n-a putut ghici dedesubturile mândriei noastre. Dar e de-ajuns ca norocul să ne arate spatele, ca să lepădăm numaidecât această iubire de noi înşine şi să ne simţim, tot aşa de fără căpătâi, ca şi acei bieţi orfani, cari rătăcesc printre dărâmături, a doua zi după o atastrofă, care le-a ucis tot ce aveau mai scump. Aşa suntem noi, oamenii, şi aşa rămânem până la sfârşit. Ne ţine de cald mai mult iubirea altora şi câteodată chiar a acelora pe are îi dispreţuim.

Reflectam asupra acestor scăderi ale sufletului omenesc, a doua zi de la plecarea lui Bianchi şi a trupei sale. Petrecusem, în tovărăşia lor, primele patru zile de când venisem în Damasc, fără să am răgazul de-a mai gândi la singurătatea mea sau la ceea ce aş fi putut deveni pe aceste meleaguri asiatice. Talentatul pianist îmi fusese un binevoitor tovarăş, de-o clipă, prea stricat şi prea simplu ca să-l pot uita pe Musa sau frăţia cu Mihail. Şi totuşi, plecarea lui Bianchi îmi lăsase un gol de nedescris: ceea ce mă încredinţă că viaţa, fără prietenii, e grea chiar pentru un suflet ca al meu, obişnuit cu depărtările. Da, da! Bianchi, amărâtul vâtură-lume, îmi lipsea.

Rătăceam prin cafenele şi băteam toate străzile, cercetând figurile, căutând mai repede un om decât de lucru.

Observasem că la Damasc firmele frumoase erau rare. Numai la prăvăliile lui Cook şi Leon. Celelalte, nişte monstruozităţi. Un vopsitor de firme ar fi mâncat pâine bună, prin meleagurile astea. Şi-mi ziceam că n-ar strica, dacă aş chiar eu acela, cu toate că han-aveam de desen.

Dar cum să convingi pe cineva, ca să-ţi dea de lucru, când tu n-ai un atelier, un ban şi nici măcar un acoperiş? Ah? hoinăreala... A fi ea bună -asta am s-o spun până voi crăpa dar viaţa socială, cu legile ei nedrepte, este mai puternică şi se impune majorităţii

oamenilor. Va da ea dreptate, într-o zi, setei mele, înnăscute, după libertate? Va face din mine unul din apărătorii ei? Şau poate libertatea nu poate fi înţeleasă decât în mijlocul unei solidarităţi sociale?

Cugetam, mergând cu nasul în vânt. Şi deodată, ochii îmi picară pe-o firmă, al cărei cuprins făcu să-mi tresară inima:

SIMON HERDAN

Tinichigiu-învelitor de case

Ăsta, îmi zisei, trebuie să fie vreun evreu de pe la noi. Avea o firmă, prăpădită, ca vai de ea.

Din atelier năvălea un zgomot asurzitor, de tablă bătută cu ciocane de lemn. Doi lucrători tineri munceau, în vreme ce un om scurt, gros, cu burta mare, umbla încoace şi încolo prin prăvălie şi vorbea, dând din mâini, supărat. Din când în când, ieşea în pragul uşii, privea în stradă şi respira ca un astmatic. Abia atunci văzui că are părul alb, faţa grăsulie, buzele cărnoase şi roşu, ca un rac fiert. Era mâniat. Dar o mânie de om bun. Se vedea asta numaidecât, fiindcă, stând în prag, cu gura cicălea şi înjura pe lucrători, iar cu mâi dolofană răsfăţa un câine lup. În acelaşi timp, nu mă slăbea din ochi, tare intrigat că, de atâta vreme, înlemnisem rezemat de peretele din faţa dughenei, spionând cele ce se petreceau la el. O făceam cu tot dinadinsul, ca să-i atrag atenţia. Nu răbdă mult şi deodată îmi strigă, în arabă. Îi răspunsei în greceşte:

— Nu înţeleg o vorbă! Nu cumva eşti român?

Se lumină brusc la faţă. Îmi strânse mâna şi-mi grăi, pe limba noastră:

— Nu!... nu sunt român... Sunt un biet evreu de prin România. Şi dacă nu te jignesc, hai să pufăi câte-o narghilea!

— De ce să mă jigneşti? Mă crezi oare un antisemit? Hm! nu urăsc pe nimeni.

Păşeam încet. Tinichigiul adăugă, dus pe gânduri:

— Nu urăşti pe nimeni... Cu atât mai bine pentru tine! Aşa ceva e foarte rar, fiindcă oamenii, în majoritatea lor, sunt nişte bestii. Ei cred că e mare scofală, dacă zbieri: „jidan scârbos! grec parşiv! sau, turc împuţit!...” E drept, sunt bătrân, nu ştiu nici să scriu, nici să citesc, dar cred că nu e necesar să-ţi putrezeşti ciolanele pe băncile şcolilor, pentru ca apoi să urli că va raiul pe pământ, în ziua când vor dispare evreii, armenii sau mai ştiu eu care popor. O! dispreţuiesc acestea, nu pentru că aş fi în cauză. Probă:

mănânc carne de porc deşi mă opreşte legea şi nu mă rog în nici o limbă. Sunt om, şi asta-i totul!

Tăcu o clipă şi apoi reluă:

— Dar, ia spune-mi: cine eşti şi de ce te proţăpiseşi în faţa dughenei mele?

— Sunt copilul din flori al unei ţărănci cumsecade, iubesc cu pasiune cărţile, prietenia şi hoinăreala şi mă distram, auzindu-te cum îţi muştruluiai oamenii. De altfel, nu pari om rău.

Mă lovi, cu palma-i grea, peste umăr...

— Bravo! Aşa e! Nu sunt răutăcios, nici măcar cât un răţoi, dar vezi! băieţii ăştia prea mă sâcâie! Meseria noastră e cu cifre şi numai când ele mi se brodesc, aşa cum trebuie, atunci bag foarfecele în tablă şi croiesc, după un model făcut mai dinainte din hârtie sau carton. În felul ăsta merg la sigur: în timp ce firoscoşii ăştia, pe care îi am, absolvenţi ai Şcolii de meserii, îşi bat joc de socoteala mea băbească şi se omoară o jumătate de zi cu cifre, socoteli, măsurători şi, când e să taie tabla, nimeresc ca Irimia cu oiştea alături! Aşa şi-adineauri: greşiseră iarăşi calculele. Şi asta se întâmplă cam de cinci ori la zece croieli. Desigur, lor puţin le pasă. Pe mine, însă, mă costă scump kilograme de tablă de zinc!

— Şi nu-i pui să-ţi plătească paguba?

— Aş! Niciodată! Tip la ei, precum ai văzut, un picior în spate: „Du-te dracului, prăpăditule, cu geometria ta, cu tot!”

Tinichigiul mă duse la o cafenea din centru, pe care, de altfel, o cunoşteam. Intră primul, cu burta înainte, mândru ca un-paşă. Salută pe toată lumea, în turceşte, Fund acoperit cu o ploaie de răspunsuri linguşitoare:

— Fii binevenit, Simon-bei!

Cel care strigase „Simon-bei”, era un ofiţer turc, de-o vârstă şi înfăţişare cam ca a tinichigiului. Îşi strânseră mâinile, îşi ciocniră burţile, întrebându-se unul pe altul, în hohotele întregei cafenele:

— Ce-ţi mai face burta, colonelul meu?

— De minune, ca totdeauna! Dar a ta?

— Ca un pepene verde, bine copt!

Simon Herdan îşi făcea o plăcere, tălmăcdu-mi convorbirile şugubeţe sau folositoare, de la masa noastră, descrmi pe cei de faţă:

— Ofiţerul este comandantul cavaleriei siriene. (Numai maţele lui şi bietul cal ştiu cât plătesc această onoare!) Tânărul care stă în faţă este un farmacist. Ceilalţi doi: unul, avocat: iar altul, doctor.

Îcafeneaua asta suntem, cu toţii, aproape prieteni: evrei, creştini, bogaţi, săraci. Toţi o apă: acelaşi ne acoperă capul şi ne hrăneşte. Şi dacă vreunul e lovit de mizerie găseşte întotdeauna destule mâini de ajutor, ca să-l ridice în picioare.

După cum vezi, strada e plină de cerşetori, fără nici o meteahnă, fiindcă pe aici din zece oameni nouă nu vor să facă nimic!

— Vezi tu, continuă Herdan, cu toată faima proastă de care se bucură Turcia asiatică, poţi să trăieşti aici mai bine decât în România -Belgia Orientului, cum ne place s-o numim -dar unde un pârlit de subcomisar poate să aresteze, să percheziţioneze şi să snopească în bătăi pe un cetăţean, ără să dea socoteală nimănui! Aşa, cel puţin, era pe vremea mea.

— Ai dreptate! răspunsei eu, cam umilit. În privinţa asta, nu ne-am schimbat prea mult, nici acum.

Herdan fu descusut de prietenii lui, în privinţa mea. Neştiindu-mi nici măcar numele, Simon tăbărî, la râdu-i, asupră-mi cu atâtea iscodiri, că provocă hazul tuturor. Până la ora prânzului, toată cafeneaua se strânsese la masa noastră, copleşindu-mă cu întrebările, glumind şi făcând haz.

Unul din ei întrebă pe tinichigiu:

— Şi spui că ăsta e un vopsitor?

Desigur, şi încă unul fără pereche!

— Cum poţi să ştii aşa ceva, când abia l-ai cunoscut?!

— Hm! oare nu e el protejatul meu? Ar putea fi, atunci, altceva decât un neîntrecut meşteşugar, ca şi mine? De altfel, nu mai târziu decât mâine, am să-l pun să-mi revopsească firma. Peste câteva zile, n-ai decât să treci prin faţa tinichigeriei mele şi să te convingi.

— Dacă e aşa şi dacă voi fi mulţumit, am să-i încredinţez o lucrare mare.

— Ce fel de lucrare? Uiţi că nu eşti decât un biet subdirector de bancă?...

— Perfect: căutăm un vopsitor care să ne facă douăsprezece fume pentru depozitele de cereale şi care să aibă scri, în franţuzeşte şi turceşte, explicaţia: Depozitul Băncii Imperiale Otomane.

Mă plictiseam, de-a binelea. Herdan mă recomanda, tuturor, drept un vopsitor îndemânatec. Degeaba îi spusesem că mă pricep mai bine la zugrăvitul caselor decât la vopsitul firmelor... El îi trăgea înainte!

În felul acesta se anunţa norocul meu la Damasc: printr-o minciună. Totul s-a întâmplat ca în poveste. Aş fi putut să-mi fac o casă şi să devin un om tihnit, ca şi tinichigiul. Dar inima, care întotdeauna a condus paşii destinului meu, hotărâse altfel...

În ziua aceea, mâncai la Simon Herdan. Casă de burghezi îndestulaţi. Nevastă-sa, o ovreiuţă spaniolă, grasă ca şi Herdan, era o faptă ştearsă, cu toane care o arătau la antipodul şugubăţului Simon-bei, ale cărui glume înveseleau o întreagă lume de necunoscuţi, flegmatici şi dornici de râs. N-a scos ucuvânt, tot timpul.

Herdan, în schimb, îmi depănă viaţa sa, de la un capăt la altul. Mă spovedii, la rându-mi, cu aceeaşi sinceritate, dar cu mai puţină ingeniozitate şi interes, fiindcă tinichigiul avea şi de ce: Simon Herdan se căţărase pe acoperişurile caselor din patru continente şi văzuse lucruri foarte felurite.

Vedeam confirmându-se bunătatea acestui om, care cu o mână ameninţa pe lucrători, iar cu cealată îşi râzgâia câinele. Timp de douăzeci şi cinei de ani fusese vagabondul ideal şi ci, figura rătăcitoare, îndrăgostită de pământ, nimic altceva decât de pământ. Singua pasiune: o masă bună şi un pahar cu vin, asemenea.

— Da', ia spune-mi Adrian, zise el în clipa când ni se aduceau narghilelele... Ţ-am îndrugat un car de prostii şi am uitat să te întreb dacă ai vreo cameră încăpătoare, unde să-ţi poţi lucra firmele.

— Nu! nu am aşa ceva şi nici nu-ţi garantez calitatea lucrărilor mele, pentru că, repet, nu ştiu să desenez! ...

— Eh! Îţi faci sânge rău de pomană! Într-o ţară în care eu m-am înstărit cu geometria mea de carton, tu ai să poţi picta nişte firme mai frumoase decât cele care se văd pe aici şi care sunt scrise cu picioarele! Îţi trebuie însă, musai, un atelier...

Da, da!... se află pe aici, ptin apropiere, unul! Îl vom închiria, îndată.

— Îmi lipsesc încă... atâtea altele! bolborosii eu.

— Vei avea totul şi astea de la sine. Îţi voi ajuta ca să te instalezi, aşa precum am vorbit Mai târziu, dac-ai să simţi nevoia, o să-ţi găsesc şi-o nevastă. Sunt în oraş grecoaice drăguţe, cu zestre bunicică, şi care nu vor altceva decât un tovarăş cumsecade. Iar dacă ţii, cu orice preţ, să ştii de ce fac toate astea pentru tine, apoi, uite, pentru că eşti „de pe la noi!” Eu îmbătrânesc. Mă plictisesc de moarte. N-copii şi nici tovarăşe, cum mi-a poftit inima. Cu toată

hoinăreala mea, am rămas român până în adâncul sufletului şi-al măruntaielor. Ştiu să-mi pregătesc şi mă înnebunesc după caltaboşii şi murăturile noastre, după varza acră călită, ardeii umpluţi şi le mănânc cu o poftă, în stare să scoale şi morţii. Dar, mai presus de toate, iubesc vecinătatea bună la msă, la cafea şi, câteodată, chiar pe acele femei frumoase care azi pot să mă necăjească, fără prea mare pagubă.

Pe măsură ce vorbea îl podideau lacrămile, faţa i se schimonosea, vocea i se sugruma. Lângă el, doamna Herdan, biruită de grăsime, privea în gol, de două ceasuri, cu mâinile crucişe pe burtă, fără să priceapă nimic din ceea ce noi sporovăiam într-o limbă necunoscută ei. Absentă, nesimţitoare, şedea indiferentă faţă de tot ce se petrecea în jurul ei, în acel nefericit Simon, care ardea ca o pară. Atunci îmi dădui seama de diferenţa grăimii la oameni. De-o parte o grăsime care perpeleşte: de-alta una care pietrifcă. Pretutindeni se află şi divin şi noroi.

Atelierul meu, câte era în acelaşi timp şi cameră de dormit, fu mobilat şi pus la punct de însuşi Herdan, care era ajutat de-o mogâldeaţă, adunată de pe drumuri, în picioarele goale, zdenţăroasă şi căreia îi comanda ca un general. Pat, şevalet, masă, lighean, scaune, cărate cu spatele din casa tinichigiului, se îndreptaă spre locuinţa mea, situată la primul etaj al unei cocioabe de pe aceeaşi stradă.

Când totul fu gata, Simon îşi frecă mâinile de bucurie:

— Iată-te stăpân! strigă el într-un hohot de râs, care-i lărgi gura până la urechi. Ce-ţi mai lipseşte? Materialul. Ei bine, vom merge împreună la un negustor de culori, unde îţi voi deschide un cont. Fiindcă nu vreau să-ţi dau bani pentru cumpărături. Şi chiar când ai să câştigi, vei face bine să mi-i dai să ţi-i păstrez. Cine ştie, poate ai vreo patimă: cărţile de joc, băutura, femeile...

— Nu! mă cuprinde doar aleanul, uneori.

— Aha! aleanul, izvorul tuturor pasiunilor! Nu, nu! dragul meu! Să nu ţii la tine niciodată, mai mult de-o megedie2.

Vorbea ca şi cum buzunarele mi-ar fi fost doldora de lire turceşti. Dar, poate că ştia, mai bine decât mine, ceea ce avea să se întâmple. Pentru că, în curând, soarta a făcut ca realitatea să întreacă însăşi speranţele sale.

2 O megedie era cam patru franci aur (n.a.)

Într-adevăr, imediat ce noua sa firmă -întâia mea „capodoperă” -fu agăţată deasupra prăvăliei, scânteindu-şi lacurile

în bătaia soarelui, mulţimea năvăli, înghesuindu-se şi o admiră prosteşte câteva zile în şir, ceea ce mă făcu imediat cunoscut în tot Damascul. Desigur, era o firmă fără pereche. În timpul lucrului, mă jucasem vopsind o duzină de colivii, întrebuinţând, pentru prima oară în Damasc, ripolinul, în culorile lui cele mai ţipătoare, de la roşu închis până la auriu. Aceste colivii s-au cumpărat a doua zi de la expunerea lor în faţa prăvăliei, ceea ce uimi chiar pe Herdan:

— Vezi? Îmi zise el. Îmi dădeai zor că n-ai fi decât un mâzgălitor şi când colo, eşti coşcogeamite artistul. Acum sunt sigur c-ai să brodeşti o fată cu zestre bună.

Mi-adusei aminte de Solomon Klein! Doamne! În ţara asta, arta şi căsătoria merg mână în mână şi sunt uşoare ca bună ziua.

De data aceasta, Herdan a avut dreptate, pentru că lucrurile nu s-au petrecut ca în Liban.

Dădui gata firmuliţele pentru depozitele de cereale ale Băncii Imperiale Otomane şi care n-au fost o muncă propriu-zisă. Apoi îmi căzu, pleaşcă, o mare comandă. O industrie de obiecte sculptate în lemn şi aramă îmi comandă o firmă, a cărei mărime mă înspăimântă: opt metri lungime şi doi metri lăţime, cu următorul text în franţuzeşte şi rabă: „Asociaţia naţională pentru articole orientale”. La capete, trebuia să pictez, într-o parte o mobilă în stil uşarabeh, în cealaltă, un cade bronz.

Mă înhămai cu pasiune la lucru. Şi, la capătul unei luni, ceea ce ieşise din mâinile mele nu era desigur o capodoperă, dar cu atât mai puţin o porcărie. Caracterele arabe, desenate de un maestru în ale caligrafiei, mi-am dat osteneala ca să le pictez fără nici un cusut. În ceea ce priveşte textul franţuzesc, aducându-mi aminte de decoraţia murală „style gazetre”, i-am dat culoarea stejarului şi iluzia reliefului, atât de bine, încât, în clipa când firma fu aşezată pe zidul fabricii, toată lumea a crezut că literele sunt de lemn.

A fost un pelerinaj. Se opreau oamenii în faţa atelierului meu şi se uitau lung spre ferestre, ca şi cum ar fi locuit un vtăjitot, într-acolo. cei doi tineri directori ai întreptindetii, după ce mi-au dat un banchet, m-au plimbat o zi întreagă cu trăsura prin aleile minunate de la Baptuma. Mi-au răsplătit, amândoi, cu câte douăzeci de lire trceşti, o osteneaă care nu făcea nici pe jumătate. Mai mult: fusei invitat de numeroase familii de burghezi, comercianţi sau liberi profesionişti, mai cu seamă greci, unde primii câteva oferte de căsătorie.

Ajunsesem un domn, bine îmbrăcat, salutat din depărtare şi eu comenzi din belşug. Simon Herdn era în culmea fericirii. Într-o zi, pe când ne aflam la cafenea, o întâmplare caraghioasă luă în mintea mea proporţii a care nimeni nu se aştepta.

Eram de faţă câţiva din obişnuiţii sindrofiilor noastre: farmacistul, un inginer de la căile ferate şi subdirectorul Băncii otomane. Se pălăvrea pe seama unei trupe greceşti de varieteu, care înveselise societatea damasceană timp de-o săptămână şi plecase în ziua aceea la Alep, lăsând regrete. Farmacistul, ceva mai învăţat, vorbea cu mine greceşte şi părea cunoscător în ale teatrului. La un moment dat, el îşi exprimă părerea de rău că actorii dispar odată cu moartea şi că nimic din ceea ce au creat nu mai poate fi transmis posterităţii.

Voind să-i dau o replică, cu à-propos zisei:

— Da! actorii sunt o rezumare, o prescurtare a timpului lor! a spus-o... a spus-o... a spus-o...

Şi iată-mă, deodată, încurcat în iţele memoriei mele îndărătnice. Nu-mi mai aduc aminte de numele -de sute de ori pronunţat al autorului acestei fraze celebre. Cu ochii zgâiţi la cei de faţă, le cer să-mi vie în ajutorul memoriei:

— Ah, la dracu! ... strigai. A spus-o... frate... ăsta... ce dracu, în Hamlet, când eroul tragediei vorbeşte de actori, la sosirea comedienilor. Nici unul din voi şi aminteşte? E Sc... Sch...

Herdan, supărat că-l dau de ruşine cu erudiţia mea, se răsti la mine, roşu de mânie:

— Ei! cine a spus-o?!...

— Apăi, de! Cine a spus-o? Aduceţi-mi şi dumneavoastră aminte. Eu l-am uitat pentru un moment, din cauza unei neputinţe de-a mă concentra... Dar, dintre dumneavoastră, nimeni nu ştie cine e autorul lui ?

Simon ridică din umeri şi trase din narghilea. Ce-i pasă lui de let? Ceilalţi, oricum, ceva mai încurcaţi, bolovăesc ochii la mine: farmacist, inginer, director de bancă mă privesc holbaţi şi îngână, unul după altul:

— Hamletâm?...

— Hamletâm?...

— Da! Pentru numele lui Dumnezeu! Hamletâm! Fir-ar a dracului de nemurire, dacă nu se ştie la Damasc, nici de către intelectuali, cine e autorul lui ! Autorul piesei Regele Lear, al lui

Macbeth, Othello şi ale atâtor tragedii... Englezul genial care a trăit acum trsute de ani!...

— Aha! acum trei sute de ani! strigă la, uşurat. Acum înţeleg totul: e greu să-ţi reaminteşti de oameni cari au murit acum trei sute de ani!

Scos din ţâţâni, zvârl ciubucul şi cu braţele ridicate în sus:

— Eşti smintit, prietene? Aici nu e vorba de „oameni” cari au murit, ci de autorul lui Hamlet! La mine este o zăpăceală trecătoare, dar la voi, acum văd, e neştiinţă sadea! Habar n-aveţi de Ha!

Şi, furios mă reped afară, ca dus de vânt, fără să le strâng mâinile.

În stradă, Herdan mă ajunse din urmă şi mă dojeni:

— Eh! ai cam făcut-o de oaie, cu Hamletu tău. Le-ai spus-o pe şleau că sunt proşti!

Da, le-o spusesem în faţă. Şi aş fi fost în stare să le-o strig din înălţimea minaretelor, la ora rugăciunii.

Zăvorât în odaia mea, nu mă mai gândeam decât la autorul lui Hamlet: să-mi aduc aminte numele şi să-l trântesc, a doua zi, în nasul acestor intelectuali caraghioşi. Dar cu cât mă gândeam mai înverşunat, cu atât mă prosteam mai tare. Măsurăm odaia în lung şiîn lat, scriam cu tibişirul toate literele aui, le împerecheam în fel şi chip, în speranţa că doar mi-o răsări în minte numele binecuvântat şi care mi-era tot pe atât de familiar ca şi al mamei. Dar, nimic! Bolboroseam fânturi scâlciate: Sch... Schop... Schil...

Ştiam că numele începe cu litera S, dar, când voiam să-l rostesc, se încurca şi devenea Schopenhauer ori Schiller, ceea ce mă făcea să plesnesc de ruşine faţă de propria-mi neputinţă. Mă plimbam şi vorbeam singur:

— Auzi, domnule! să te ocupi, din copilărie, cu frumuseţea fără seamăn a literaturii universae: mai târziu, să-ţi sacrifici viaţă, familie, bunăstare, pentru a o desăvârşi în sufletul tău: să ştii, nu pe ghicite, ca o lecţie la examen, ci cu pasiune, cine a fost schopenhauer, cine a fost schiller şi totuşi să confunzi pe autorul lui cu aceşti doi nemţi! Se poate, oare, o mai mare nenorocire pe sufletul nostru?

Istovit de atâta căutate, m-am culcat pe la miezul nopţii, îmbrăcat şi încălţat, ca un om băut. În timpul nopţii, ori de câte ori mă trezeam din somn, bâlbâiam:

— Schop... Schil...

A doua zi, de dimineaţă tare, Herdan trecu, ca de obicei, să ne facem tabietul împreună: dulceaţă, cafea, narghilea. Eram rău dispus şi pus pe gâlceavă. El râse, cu bunătate:

— Haide! Dă-l dracului de... Cum i-ai zis? Hamlet?

— Ce să-l dau dracului, domnule Herdan! Simt o poftă, să mă dau cu capul de toţi pereţii! Se poate să trec eu, cu nepăsare, peste un asemenea caz? Doar, pentru asta trăiesc, de când mă cunosc!

— Pentru Hamleţi?

— Da! pentru Hamleţi!

Vârându-şi mâinile sub şezut, Simon începu să fluiere a pagubă:

— Şi din cauza asta ai fi în stare să nu-ţi vezi de treabă?

— Ba bine că nu!

— Apăi, eu te bat, mă!

— Ba mai bine-ai face să m-ajuţi a-mi limpezi creierul. Ai atâtea cunoştinţe. Poate că printre ele s-o găsi vreun om mai instruit, care să ştie cine e autorul lui Hamlet!

— Na-ţi-o bună! O să încalec acum pe un măgar şi o să cutreier întreg Damascul, întrebând pe turci de numele Hamletului tău!

— Dar nu de numele lui Hamlet e vorba, ci de autorul lui!... Ce Dumnezeu!...

— Eşti curat nebun! Şi apoi... nici nu ştiu um se zice autor pe turceşte, pentru că nu mă interesează cum vine asta nici pe româneşte. Dămi pace!

— Ei bine! ai să întrebi, numai: cine a scris pe Hamlet!

Cafeneaua din centru, proaspăt stropită şi măturată, era la sosirea noastră ticsită de clienţi matinali, încă somnoroşi puţin vorbăreţi, care sorbeau zgomotos din cafele, trăgeau cu sete din ciubuce, unii frunzărind ziarele, cea mai mate parte meditând. orientalul, trăind tihnit şi după placul lui, se culă devreme şi se scoală cu noaptea în cap. La culcare e vesel, iar la deşteptare morocănos, fiindcă sensibilitatea orientală, cheltuind multă energie în timpul zilei, se reface greu. Astfel se şi explică nelipsitele excitante din casa rurcului, arabului, grecului: toate acele narghilele şi cafele amare. Se povesteşte că Sultanul Roşu semna dimineaţa sentinţele de moarte, fără să le mai, pe când seara le discuta.

Pătrunzând în cafenea, trimiserăm din prag un sabalaerusum la toată lumea şi primirăm, drept răspuns, un şi melhaar, după cre luarăm loc lângă nişte cunoscuţi.

Mă uitam la fesuri şi mă întrebam mereu, care tigvă o fi cunoscând, spre fericirea mea, numele autorului căutat de mine. Simon bănui ce se petrece cu mine şi mă trase de mânecă:

— Să nu cumva să-i întrebi acum de Hamlet. Turcul se scoală dimineaţa „cu dindărătul în sus”! Lasă-i să-şi fumeze prima narghilea.

Crezând că am să uit, Herdan ceru un joc de ghiulbahar, dar nu-mi ardea de jucat. Mă gândeam la zădărnicia gloriilor pe pământul acesta materialist.

— Ah! domnule Herdan, dac-ai şti cât e de tristă, pentru mine, constatarea asta. Auzi, să se găsească intelectuali care să nu cunoască nici măcar opere ca Hamlet!

Simon trânti ciubucul supărat:

— O-o-o, da mai dă-l în moaşă-sa, mă băiete, că mai căpiat cu Hamletul ăsta! Vrei să joci ghiulbabar, da sau ba? Sau mai bine du-te la vreo cadână, ca să-ţi descânte de Hamleţi! Ei, drăcia dracului! Tu eşti vopsitor: eu tinichigiu. Ce tot vâri pe Hamlet în sărăcia noastră!?

Rămăsei mofluz. Herdan avea dreptate. Ce cauţi tu, Hamlet, în sărăcia noastră, de vreme ce spiţeri, ingineri, directori de bancă habar n-au că tu te confunzi cu veşnicia?!

Cam pe la a doua narghilea, apăru comandantul cavaleriei de Siria. Ţanţoş, deşi bătrân, cu mustaţa „à la Wilhelm”, cu aere de craidon, veni drept la masa noastră.

— Bună dimineaţa, Simon-bei! salută el, în franţuzeşte.

Îşi făcură temenele, îşi ciocniră burţile, deopotrivă de respectabile şi când să se aşeze, Herdan îl luă pe comandant la repezeală:

— Ia ascultă, banabac: ul ăsta şi-a pierdut capul din cauza lui Hamlet. Nu cumva ştii tu...

Ofiţerul bădin pinteni:

— Din cauza cui şi-a pierdut capul?

— Din cauza lui Hamlet!

— Cine e ăsta Hamlet?!

— Apăi... tocmai ceea ce voiam să te întreb...

— Ce meserie are ăst Ham...

Simon mă privi cu o mutră caraghioasă, abia stăpânindu-şi râsul. Strigai, cu vădită scârbă:

— Spune-i lui Moş Teacă al Siriei, că Hamlet era de meserie „prinţ al gândirii”, şi ar fi putut să devină „stăpân pe o mare întindere de noroi” dacă „meseria” nu l-ar împiedicat.

Herdan dădu drumul râsului său sănătos. Comandantul izbucni şi el, fără să ştie de ce. Şi, pe când burţile li se săltau ca nişte pepeni imenşi, mă pornii şi eu pe râs, ca o leşinătură, în ciuda lui Hamlet şi a tuturor tragediilor geniale, pe care câţiva nebuni le-au lăsat moştenire becisniciei omeneşti.

Puţin după asta, fiindcă prietenii mei încinseseră un îndrăcit ghiulbahar, prinsei un moment când nu eram observat şi mă strecurai afară, ca un câine plouat.

Două zile la rând am stat închis în casă, cu toate protestele bunului Herdan. Şimţeam deşteptându-se în sufletul meu un sentiment care-mi era prea cunoscut prin pagubele aduse, de când pusese stăpânire pe mine. Era o scârbă, un dispreţ total faţă de oamenii şi lucrurile care-mi fuseseră dragi mai înainte: oraş, stradă, locuinţă, meserie, prieteni. Totul în jur mi se păru, la un moment dat, duşmănos, bestial, urât. Simţeam nevoia să plec afară, la aer curat şi câmp cât vezi cu ochii şi trebuia să mă supun, oricât m-ar fi costat asta. Din cauza acestui sentiment, am fost atât de schimbăcios în viaţa mea. E şi bine, şi rău, ca să fie cineva aşa. Dar ăsta sunt şi n-am ce face.

Am tăcut, deci, chitic, cu frica în sân. Recitii câteva pagini mai frumoase din cele două sau trei cărţi vechi, care mă întovărăşeau pe meleagurile acelea. Între timp, măsurăm atelierul, scotocindu-mi memoria:

— Schop... Schil...

Mizerie!...

Câteodată mă gândeam să alerg la consulul Rusiei şi să-l rog să mă scoată din pocinogul în care căzusem. Dar nu îndrăzneam. Mă temeam să nu fiu luat drept nebun şi zvârlit pe poartă afară. Poate că nici nu m-ar fi recunoscut!

O altă cale, mai sigură, ca să mă liniştesc, era să-i scriu lui Mihail. Dar, vai! trebuia să aştept cincisprezece zile, până să-i capăt răspunsul, şi-mi era cu neputinţă ca să mai trăiesc în halul acela.

Pentru a pune vârf nenorocirii, îmi căzuse beleaua tocmai în vremea când trebuia să dau gata

o lucrare foarte grea. Crea pentru mine, care nu eram un desenator. Era vorba de-o firmă pentru un magazin de mode. Lucrarea era aproape pe sfârşite şi ca s-o închei mai aveam o

pălărie de damă, împodobită cu un superb fulg de struţ. Apoi aş fi pus mâna pe o sumă frumuşică.

Mi se pusese în vedere că această pană trebuia să fie „superbă”, „su-per-bă”. Or, nu numai că nu eram în stare de aşa ceva, dar nici potrivită n-o reuşeam. Şi eu cât mă îndărătniceam, căutând pe autorul lui Hamlet, cu atât mai puţin mâzgăleala mea semăna cu o pană. Ajunsese, cu vremea, o pată mare, cenuşie, - ceea ce mă îndemna s-o distrug ca pe o ruşine.

A treia zi, Herdan mă privi chiorâş.

— Îmi pari cam înăcrit!

— Am şi de ce !.. .

— Şi din ce cauză nu mântui odată eu fulgul ăsta?

— Pentru că nu sunr în stare să-i dau de căpătâi.

— Numai pentru atât? Uite, am să-ţi dau eu unul adevărat!

E imprimat pe muşama. Nu-ţi rămâne decât să-l tai de-colo şi să-l lipeşti unde ai nevoie. Îi tragi, apoi, câteva pensule de jur-împrejur, ca să nu se cunoacă şi iacă-te scăpat! Acum, hai la cafenea. Mi-e urât al dracului fără tine.

La cafenea, fui primit cu zâmbete răutăcioase, ceea ce mă încredinţă că în lipsă s-a petrecut pe socoteala mea. Pricepui că vedeau în mine pe „înăcritul” grupului şi mă jurai să nu leg o vorbă cu nimeni. Dar Simon, plin de bunăvoinţă, se crezu dator să-şi încerce încă o dată norocul.

O mătăhală deşirată, cu fesul pe ceafă şi cu nas de elefant, trecu agale pe lângă masa noastră şi se şeză, în colţ, pe canapea.

— Haide! Îmi spuse Herdan. E doctorul meu. În tinereţe, a bătut toate cărările şi vorbeşte multe limbi. Dacă nici ăsta nu cunoaşte numele pe care-l cauţi, apoi să te ia dracu cu Hamletu tău ctot!

Se adresă doctorului, în greceşte:

— Iertare, effendi, aş vrea să te întreb ceva... Şi de răspunsul dumitale atârnă ca băieţaşul ăsta să-şi regăsească liniştea sufletească.

— Cu plăcere!

— Dumneata, care ai călătorit atât şi ştii multe, ai auzipoate de Hamlet?

Turcul holbă ochii la noi:

— Hamletă? Nu-l cunosc, bre! Ce vrei, oricât ai umbla, nu poţi să cunoşti pe toată lumea! Nu e aşa?...

Tinichigiul era gata s-o pornească iar pe râs, dar eu, îngrozit de proporţia pe care o lua ignoranţa intelectuală la Damasc, intervenii putui:

— Nu-i vorba, domnule, de „lume”... Hamlet e o tragedie celebră, o „piesă de teatru...

Doctorul întinse braţele dumirit şi zise cu o gură cât o şură:

— Aha! o piesă de teatru!? Apăi eu nu fac piese... Eu mă ocup numai de meseria mea!

Îi întorsei spatele fulgerător şi o zbughii pe uşă, afară... Herdan mă urmări prin piaţa Poştei, ţinându-se cu mâinile de pântece şi râzând cu acrămi...

— Stai, mă, stai!... Hai cu mine la Valiu!

— Lasă-mă îpace cu Valiu dumitale! Pariez că la Damasc nu există o căpăţână care să cunoască altceva decât „meseria” pe care o practică. E o beznă oraşul ăsta!

Herdan îşi dădu cu palma peste frunte:

— Bine! Haidem şi la directorul Poştei. Dar va fi ultimul pe care-l voi întreba despre

Clădirea Poştei din Damasc era un căsoi murdar, plin de gunoi şi aproape pustiu. Nu pusesem niciodată piciorul acolo, fiindcă europenii din Siria se foloseau cu toţii de poştele franceză, engleză, germană, austriacă sau rusească. Poşa turcească era creată doar pentru serviciul interior.

Intrând acum pentru întâia oară, observai că „cutia cu scrisori” era îndopată cu hârtii, astupată.

— Ce înseamnă năzdrăvănia asta? Întrebai mirat.

— Înseamnă, îmi explică Herdan, că scrisorile care se depuneau la „cutie” nu ajungeau la destinaţie niciodată. Funcţionarii poştei fiind prost plătiţi şi uneori chiar deloc ca de altfel toţi funcţionarii lui Abdul Hamid -luau mărcile şi rupeau scrisorile. Atunci publicul, să se răzbune, a îndopat cu hârtii „cutia” nărăvaşă, ferind astfel de neplăceri pe acei cari nu cunşteau moravurile turceşti! Dacă ai nevoie să trimiţi o scrisoare cu poşta hamidiaă, trebuie s-o dai la ghişeu şi să ceri să-ţi ştampileze marca sub ochii tăi.

Mă crucii, ca de ucigă-l toaca.

— Şi vrei dumneata, ca... directorul unei asemenea „poşte” să ştie cine e autorul lui ?

Îl căutarăm, totuşi, şi-l găsirăm în curtea clădirii. Ea un omuleţ încocârjat şi jigărit. Se ostenea să repare piciorul stricat al unei

mese de scris, hodorogită şi înecată de cerneală. Văzând pe Herdan, îi întinse repede ciocanul, în loc de mână şi strigă uşurat:

— Ha! Simon! efendâm! Bine c-ai venit: ia vezi, poate că te-ai pricepe mai bine decât mine să dregi masa asta. Pentru că eu nu fac altceva decât să-mi strivesc degetele!

— Numaidecât, zise Herdan, începând să bată cuie... Voi încerca să-ţi câpăcesc „b”... Da', ia spune-mi, nu cumva ştii tu cine a fost Hamlet?

Pe vine, cu ciocanul în mână, Simon râdea de i se zgâlţâia corpul. Celălalt părea că nici n-a auzit.

— Hamlet, bre, Hamlet! strigă tinichigiul, întoându-şi faţa către procopsitul de „dir”... Poate că, din întâmplare, printre atâtea alte nume, l-ai întânit şi pe ăsta: H, Hamlet!...

— Nu... nu-l cunosc... făcu „directorul”... Dar am să vă aduc „o carte mare”, unde se găseşte tot ce vrei. Până atunci, drege-mi masa.

Şi plecă tiptil, ca o mâţă bătută.

Începui să ţopăi de bucurie:

— Haiti! să ştii c-am brodit-o, domnule Herdan. Turcul s-o fi dus să ne aducă un dicţionar Larousse. Acolo, într-adevăr, găseşti tot ce vrei. Uf! am scăpat!

Vezi, mă, vezi?! mormăi Herdan, râzând pe deşelate. Te aşteptai tu, ca să te scape „directorul” Nu era Coranul. Dar nu era nici Larousse-ul, ci un... Anuar general al Siriei si Palestinei.

— Ce să fac eu cu asta, bre! zisei. Nu într-un Anuar se poate găsi !

Turcul mă privi îndobitocit, dădu din umeri şi răspunse:

— Hamlet, Mamlet... asta ştie, tot, bre!

Herdan scăpă ciocanul din mâini şi, râzând cu sughiţuri se tăvălea prin praf, ca un cal.

Iarăşi mă zăvorâi în casă şi răsfoiam cărţile, crezând că-mi voi putea aduce aminte de numele celui care a scris pe Hamlet, să mă liniştesc şi să-mi văd de lucru. Plănuisem s-aduc din ţară un meşter-vopsitor de firme şi să mi-l asociez. Trebuia să înzestrăm cu firme europene toate dughenele şi fabricile din Damasc, fiindcă cele existente erau ca vai de ele. Aveam în faţă un viitor frumos, liber, şi chiar ocazia de-a mă înstări. Dar cum ghiftuiala nu era idealul vieţii mele, speram ca după ce voi strânge vreo mie de lire sterline, să-mi lichidez afacerile şi să-mi toc banii, hoinărind cu Mihail prin locurile cele mai frumoase ale Mediteranei. Visul meu!

Hm! Nu cred să existe mulţi ca mine, care să născocească afaceri numai pentru a-şi asigura câteva luni de hoinăreală, sub un cort, dacă nu aurit, cel puţin impermeabil. Vai! Soarta nu rezervă celor ca mine decât o biată hardughie ambulantă şi ciuruită de găuri...

M-am convins de asta, a doua zi după întâmplarea de mai sus. Mi se părea că aveam un cui înfipt deasupra frunţii: numele autorului lui Hamet. Noaptea chiar, ori de câte ori mă trezeam, bolboroseam ca un apucat: „Schop... Schil...”

Frământarea mea a durat mai mult de-o săptămână. Şi deodată mă cuprinse un val de scârbă şi-o poftă nebună de a-mi lua lumea în cap. Ce preţ ar putea să mai aibă viaţa mea într-un oraş în care trebuia să cauţi cu lumânarea pe cineva care să ştie de Hamlet? Camenii binevoitori... legături prieteneşti, pe cari te puteai sprijini la ananghie... Şi atâta tot! Nu-mi era de-ajuns.

Tihnă fără cugetare. Cimitir. Bunătatea însăşi devine plicticoasă, fără farmecul inteligenţii cultivate. Pântec plin şi somn. Îi e mai uşor omenirii să-şi asigure pâinea, decât să răspundă la o întrebare care-i răscoleşte mintea.

Îmi făcui bagajele şi o pornii pe străzi, pentru ultima dată. În piaţa Poştei un afiş imens, tipărit în Europa! Două cuvinte uriaşe mă făcură să-mi pierd cumpătul: Moldova Verde Graiul ţării mele!

Mă apropiai şi recitii de nenumărate ori. Era vorba de un scamator, probabil! Evreu de prin România, fiindcă el purta numele de Moldova Verde. Se anunţa că în seara aceea chiar, se vor produce fenomene nemaivăzute de publicul dama.

Mă hotărâi să mă duc şi eu. Şi, până una alta, intrai în cafeneaua centrală. Aici, întâmplarea făcu să mă aşez lângă un om, care se cunoştea, cât de colo, că e proaspăt venit. Nu se putea înţelege cu chelnerii şi nu ştia obiceiurile locului. Mai mult, mi se păru îngrijat, trist. Privirea sa zvăpăiată, limpede că vrea să intre în vorbă. I-o luai înainte şi-l întrebai, pe greceşte, dacă ştie limba asta.

O vorbea mai bine decât mine. Şi deodată, faţa i se lumină:

— Uf! răsuflă el, uşurat. Să fii tu, oare, omul care-mi trebuie?!

— Ia ascultă? Îi zisei. Nu cumva eşti român?

Da! Şi tu la fel?!

Fu cât pe-aci să mă îmbrăţişeze, în văzul tuturor. Abia îl stăpânii, fiindcă pe aici bărbaţii se îmbrăţişau foarte rar, în felul nostru.

— Eu sunt papugiul de pe afiş!

— Bănuiam.

— Şi acum, iată, în câteva cuvinte, blestemăţia care mi s-a întâmplat ieri, cu ocazia repetiţiei numărului de senzaţie: „Înălţarea la cer” a femeii mele. Ştii, aşa cum s-a suit Iisus al vostru. Fi bine, idiotul care trăgea scripetul din culise, scăpă manivela tocmai în clipa când făceam clăbuci, dinaintea sălii goale! Nevastă-mea căzu din tavan, alegându-se cu o ântitură. Dar nu din cauza asta sunt cătrănit acum, ci fiindcă n-am pe cine pune în locul căscăundului, ca să fiu sigur că n-o păţesc şi astă-seară. Ei bine, n-ai vrea tu să mă ajuţi? Îmi pari om de ispravă şi fii sigur că-ţi dau o liră turcească pentru osteneală...

— Nu-mi arde de bani! Vreau numai să-mi spui cine a fost autorul lui Hamlet.

— Vax! eu fierb de grijă şi tu faci pe nebunul...

Îţi jur că sunt în toate minţile!...

— Ei, na! Shakespeare! Ptiu! Şi acum, repede, să punem la punct scamatoria!

A doua zi, după măiastra „Înălţare la cer”, care a făcut furori în ochii damascenilor, am părăsit oraşul, împreună cu acest Moldova Verde, singurul care avusese habar de existenţa lui Shakespeare!...